

"Azərbaycanfilm" – 100

Kino insanların dünyagörüşünü formalaşdıran, tariximizi yaşadan, həyatımızın bütün sahələrinə nüfuz edən ideoloji silahdır. Azərbaycanda kinonun təməli 1898-ci ildə qoyulmuşdur. Polyak əsilli, Xarkovda doğulub böyümüş, 30 ilə yaxın Bakıda yaşayıb yaradıcılıqla məşğul olmuş, fotoqraf və kinooperator Aleksandr Mişon həmin il avqustun 2-də Vasili Byetskinin teatr-sirkində Bakı həyatından çəkdiyi bir neçə kinosüjeti tamaşaçılar qarşısında nümayiş etdirdi. 1915-ci ildə Bakıda fəaliyyət göstərən "Filla" Səhmdar Cəmiyyətinin təşəbbüsü və milyonlarımızın maliyyə dəstəyi ilə rejissor Boris Svetlov Azərbaycan yazıçısı İbrahim bəy Musabəyovun "Neft və milyonlar səltənətində" povesti əsasında eyniadlı ikiseriyalı bədii filmi ekranlaşdırdı. Həmin cəmiyyətin xətti ilə daha bir neçə səssiz bədii film, o cümlədən "Arşın mal alan" (1916) lentə alındı.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə dövlət quruculuğu ilə yanaşı, mədəniyyət və incəsənətin dirçəlişində də yeni dövr başlandı. Bu illərdə mövcud kommersiya kinostudiyalarının işinə təkən verildi. Xüsusilə əyalətlərdə mədəniyyətin yüksəlişinə dəqqət artırıldı. Mətbuatda teatr və kinoya aid vaxtaşırı məlumatlar verildi. Hökumətin xüsusi sərəncamı ilə dövlət teatrları yaradıldı, o dövrdə qədər fəaliyyət göstərən professional teatr və kino işçiləri dövlətin himayəsinə götürüldülər. Kinoteatrlarda

Kinofabrikdən başlanan milli kino yaradıcılığı

Bizim kinonun tarixi və əldə etdiyi nailiyyət milli sərvətimizdir, mədəni sərvətimizdir və bunu qorumalıyıq.

*Heydər ƏLİYEV,
ümummilli lider*

istehsalatından da təsirsiz ötürmədi. Nəticədə kinostudiyada geriləmə, istehsalatın seyrəlməsi müşahidə edilməyə başlandı.

Ümummilli lider Heydər Əliyev ikinci dəfə hakimiyyətə qayıdıandan sonra kinostudiyanın həyatında müəyyən keyfiyyət dəyişiklikləri baş verdi. Kinostudiyanın 4,5 milyard manat (köhnə pulla) borcu var idi. Bu borclar aradan götürüldü. 1993-1996-cı illərdə istehsalatı buxalanan və sonradan illərlə yarımçıq qalan "Yuxu", "Güllənmə təxirə salınır", "Hacı Qara", "Ovsunçu" bədii filmləri çəkilib ekranlara çıxarıldı.

90-cı illərdə və sonralar çəkilən filmlərdə kinematografçılar kinonu bütünlüklə real həyata yaxınlaşdırma bildilər, filmlərdə uydurulma kino qəhrəmanları canlı insanlarla əvəz olundu. Bolşeviklərin ədəbiyyat və incəsənətimizin, o cümlədən kino sənətinin başı üzərində daim hazır vəziyyətdə saxladıkları demokl qılıncı, yeni yalançı sovet ideologiyası həmişəlik arxivə verildi. "Qətl günü", "Haray", "Fəryad", "Ümid", "Ləqəbi "UKA"dır", "Ailə", "Qara qutu", "Sahə", "Yaddaş", "Dolu", "Qanlı Yanvar", "Mən evə qayıdıram", "Əlvida, cənub şəhəri", "Xoca", "Son nəfəsədək", "Biz qayıdacağıq", "Hökmdarın taleyi", "Seçilən", "Cavad xan" və s. bədii filmlərdə ideoloji kinonun qəhrəmanlarını artıq görmüşük.

Kinostudiyanın rəhbərliyi xarici

Azərbaycan milli ordusunun yaradılmasını və sərhədlərimizin bütövlüyünün qorunub saxlanmasını, hökumətin quruculuq işlərini əks etdirən xronikal kadr-ların nümayişi geniş vüsət aldı.

1919-cu il mayın 28-də müstəqillik əldə etmiş Azərbaycan Demokratik Respublikasının istiqlaliyyətinin təntənə ilə bayram edilməsi lentə alındı. "Azərbaycanın müstəqilliyinin ildönümü münasibətilə təntənə" tammetrajlı səssizli filmi həmin il iyunun 13-də şəhərin "Ekspress" və "Rekord" kinoteatrlarında proqramdan əlavə nümayiş etdirildi.

Lakin 1920-ci il aprelin 28-də Azərbaycanda sovet hakimiyyəti quruldu və uğurlu, böyük tədbirlərin üzərindən qara xətt çəkildi. Ölkəmizdə kinematograf tamamilə başqa bir istiqamət götürdü. Kino yeni yaradılan bolşevik hökumətinin əlində güclü təbliğat alətinə çevrildi, ilk gündən yeni ideologiyaya xidmət etməyə başladı. Azərbaycan Xalq Komissarları Sovetinin 5 mart 1923-cü il tarixli dekreti ilə Foto-Kino İdarəsi əsasında Mərkəzi Dövlət Kino Müəssisəsi – Xalq Maarif Komissarlığının Azərbaycan Foto-Kino İdarəsi (AFKİ) yaradıldı. Mədəniyyət xadimi Hənifə Terequlov AFKİ-nin rəisi təyin olundu.

Bakıdakı Şərq xalqları küçəsi (indiki Azadlıq prospekti) ilə Birja küçələri-

nin (indiki Ü.Hacıbəyli küçəsi) kəsişdiyi yerdə inqilabdan əvvəl cah-cəlallı "Recessans" restorani, mağazaların anbar binaları AFKİ-nin sərəncamına verildi. Bina kinofabrikə uyğun şəkildə dəyişdirildi. Restoranın zalı xeyli genişləndirilərək, kinopavilyona çevrildi, həyətdə kinoplyonka emalı üzrə sex və başqa yardımçı binalar inşa edildi. İkinci kinopavilyonun tikintisi 1928-ci ildə başa çatdı. Moskva və Petroqraddan kinoaparətlər, müxtəlif kino avadanlıqları və kimyəvi maddələr gətirildi.

Sonra Azərbaycan hökumətinin qərarı ilə AFKİ yenidən təşkil olundu. Artıq xərcləri azaltmaq və AFKİ-nin idarəçiliyini təkmilləşdirmək məqsədilə 1926-cı ildə AFKİ I Dövlət Kinofabriki ilə birləşdirildi.

1923–1926-cı illərdə kinostudiya AFKİ-nin I Dövlət Kinofabriki, sonralar "Azdövlətkino" (14 fevral 1926–1930), "Azərkinə" (1930–1931), "Azərfilm" (1932–1933), "Azdövlətkinosənaye" (1934–1935), "Azərfilm" (1935–1938), Bakı kinostudiyası (1939–1958), "Azərbaycanfilm" kinostudiyası (1958) adlandırılmışdır. 1959-cu ildə kinostudiya Cəfər Cabbarlının adı verilmişdir. 1980-ci il aprelin 30-da kinostudiyanın həyətidə böyük dramaturqun abidəsi qoyulmuşdur.

Milli rejissor və aktyor kadrları hazırlamaq üçün 1925-ci ildə kinofabrik nəzdində 2 illik kino sənətinin əsasları üzrə kurslar təşkil olunmuş, bu kurslarda Cəfər Cabbarlı, Abbas Mirzə Şərifzadə (o, həm də studiyada aktyor sənətkarlığından dərs deyirdi – A.K.), Mikayıl Mikayılov, Ağarza Quliyev, Rza Təhmasib, Mustafa Mərdanov, Əsəd Tahirov, R. Cavadzadə, H.Həsənov, A.Təhmasib, Y.Kolotova, Ruqiyyə xanım və başqaları kino sənətinin əsaslarını öyrənmişlər. Kursun proqramına plastika, ritm, akrobatika, çəkiliş texnikası, jest və mimika texnikası, ssenari yaradıcılığı, kino tarixi, məşhur filmlərin təhlili və s. fənlər daxil idi. Moskva və Leninqraddan dəvət olunmuş kino mütəxəssislərindən V.Sladkopevtov, M.Kirilimov, S.Troptik, A.Ardatov, A.Yalaboj, Raymeek, Berkovski və b. dərs deyirdi.

I Dövlət Kinofabrikinin yarandığı vaxtdan onun taleyi yuxarıda adlarını çəkdiyimiz, əlavə olaraq Ələsgər Ələkbərov, Mirzəğa Əliyev, Möhsün Sənani, Ağasadıq Gəraybəyli, Əzizə Məmmədova, Sona Hacıyeva, Mərzipe Davudova, Məmmədəğa Əlili, Lətif Səfərov və digər incəsənət xadimləri ilə sıx bağlı olmuşdur.

Sonrakı illərdə C.Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında kinematografçıların yeni dəstəsi – Hüseyn Seyidzadə, Əlisəttar Atakişiyev, Tofiq Tağızadə, Həsən Seyidbəyli, İsa Hüseynov, Muxtar Dadaşov, Rasim Ocaqov, Valeri Kərimov, Məmmədəğa Hüseynov, Elbəy Rzaquliyev, Arif Nərimanbəyov, Niyazi Bədəlov, Səməd Mərdanov və bir çox başqaları işləmiş, milli kinomuzun inkişafında böyük əmək sərf etmişlər.

Bu gün yaşlı sənətkarlarla birgə gənclər də, o cümlədən Oktay Mir Qasımlı, Anar, Vaqif Mustafayev, Ayaz Səlayev, Elçin Musaoğlu, Rafiq Quliyev, İlqar Nəcəf, Rövşən İsaq, Mirbala Səlimli, Kənan M.M., Samir Kərimoğlu, Ülviyyə Könül, Sahin Qəhrəman, Fərid Əhmədov, İlqar Safat, Emil Quliyev və b. kinomuzda uğurla çalışırlar.

Kinostudiyanın ilk bədii filmi "Qız qalası" kinodramıdır (1924). Bundan sonra burada "Bismillah", "Sevil", "Lətif", "Almaz", "İsmət", səssiz, "Mavi dənizin sahilində" (ilk səslə Azərbaycan filmi), "Kəndlilər", "Arşın mal alan", "Bəxtiyar", "O olmasın, bu olsun", "Uzaq sahillərdə", "Ögey ana", "Telefonçu qız", "Bir cənub şəhərində", "İstintaq", "Nəsimi", "Babək", "Dəli Kür", ümumiyyətlə, 500-dən artıq bədii, 2500-ə qədər xroni-

kal-sənədli, elmi-kütləvi film istehsal olunmuşdur. Filmlərin bəziləri SSRİ və Azərbaycan Dövlət mükafatlarına layiq görülmüş, bir çoxu Respublika, Ümumittifaq, Beynəlxalq kinofestivallarında layiqli qiymət almışdır.

Kinostudiya 1965-ci ildə Tbilisi prospektindəki (indiki Moskva prospekti) yeni binaya köçmüşdür. Studiya rəngli və ağ-qara filmlər istehsal etmək üçün yeni kinotexnika avadanlığı ilə təchiz olunmuşdur. Kinoplyonka emal edən sex kiçik surətköçürmə fabrikinin işini görür. Bu sex istehsal edilən və dublyaj olunan bütün filmlərin surətlərinin hazırlanmasını respublika kinoprokatı üçün

təmin edirdi. Kinostudiyada hər il 80-ə qədər xarici film Azərbaycan dilinə dublyaj olunurdu.

Böyük filmlərin çəkilişi üçün 2 pavilyon, səs və işıq texnikası sexləri tonatolye, montaj sexi vardır.

"Azərbaycanfilm" müxtəlif illərdə SSRİ və xarici ölkə studiyaları ilə müştərək filmlər, o cümlədən, "Mavi dənizin sahilində", "Bir məhəllədən iki nəfər", "Səmənlü küləyi", "Babək", "Nizami", "Gəmi saatının sirri", "Park", "Qətdən yeddi gün sonra" və s. kino əsərlərini lentə almışdır.

80-ci illərin sonunda ölkənin ictimai-siyasi həyatında baş verən çaxnaşma və təlatümlər, keçid dövrü kino

mütəxəssislərlə peşəkar görüşlər təşkil edir, xarici filmlərlə birgə filmlərin çəkilməsi, beynəlxalq film festivallarının təşkilatçıları ilə işgüzar müzakirələr aparılır. Bu gün həyata keçirilən hər bir yeni ideya və layihə sabahla dünən arasında körpü deməkdir.

C.Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm" kinostudiyasının fədakar kollektivi yeni ideyalarla fəaliyyət göstərir və sabaha inamla baxır.

**Aydın KAZIMZADƏ,
Əməkdar incəsənət xadimi,
kino tədqiqatçısı**